

מותו של המלך דיר

מוקדש לזכר שלמה מיכאלס

מנדל מאן

צללים, צללים.

מחול של צללים, צללים על השלג, צללים על גבי אדמה, צללים על שמשות החלון, ניצוצות ככוכבים נופלים מבתרים את הצללים. הכל דוהר אחורנית. הצללים מתמשכים ומתארכים ונוהרים אל אפקים ליליים. האילנות בורחים. עמודי-הטלפון בורחים. בורחים אפילו השמים, שמים נוגים של שלהי סתיו.

הרכבת דוהרת לקראת חשכת-לילה אורבת, זרה. שם אין כלום: לא אילנות, לא שמים ולא תחנות בדרך. שם רק אימה. אימה מתקתקה, מנומנמת. מתבוננת היא בך בעיני זגוגית מתוך התהום. התהום מושכת ומפתה. התהום קוראת. עוד רגע והרכבת הנוסעת תיכנס למעגל שאין ממנו חזרה. תהום היא שרובצת לא רק במעמקיה אלא גם בריחוקה.

צל בלי-נוע אצל שמשות-קרונ מהובלות.

אצבעות-צל רוחפות על השמשה. הגלגלים משקשקים. הדלתות חסומות. קול צרוד — כנסירת אלונים.

אולי ללכת הלאה מזה, כמו חשדות הללו המושלגים למחצה. כמו האילנות הללו החשופים, כמו הרקיעים הללו הבוכים?

מאוחר, מאוחר, משקשקים הגלגלים.

צל-האדם הכפוף גרר עצמו סמוך לחלון, סמוך לדלתות החסומות של תאי-הקרונות ובקצהו של קרון נתקל באורו של פנס צהוב.

— לאן, אורח?

שוב אותו קול צרוד.

— מתי תעמוד הרכבת? ... רצוני — — —

אור השעווה קפץ והאיר מצה רחב, שפה תחתונה עמוקה ומשורבבת, מלאת תנועה. דומה היה שהאיש מדבר. אלא שרק רעדה היתה זאת, מחמת אי-מנוחה.

מישהו אחז בזרועו. הצרוד צוחק. שוב צללים. הנה התא. צונח הוא על הספסל, מצחו נסמך אל ברזל קר עד קפאון. הרוח בסדק החלון גוזרת. זקף את צווארונו וכיוץ כתפיו. הוא רועד. הצרוד עומד על המשמר אצל החלון, מזמן לזמן הוא משמיע קולו והפנס שבידו מתנדנד.

במסדרון הצר שבקרונ אי-מנוחה. מישהו אומר לשבת בתא הריק למחצה. איש-צבא הוא, עם משפחתו.

הצרוד צץ כמתוך האדמה. פנס השעווה תלוי על בלימה.

— אסור, כאן נוסע סולומון מיכאילוב... האמן העממי... שמור במיוחד.

הצל שאצל החלון צנף כסליל. רוצה לקום על רגליו ואינו יכול. יגיעה ואדישות. האמנם משום ששכור הוא במקצת? וכי מי היה האיש שעייבו ליד המזנון בתחנת מוסקבה? דומה שהוא הוא הצרוד... הצית סיגריה, ומישהו מבקש אש... אתה הוא סולומון מיכאילוב, האמן העממי? הריני מעריץ וותיק... מה טוב לראותך מקרוב... אתמול קרא הזר בשם כלשהו. וקולו הצרוד מערסל כל-כך. מחכה אתה למינסקאית? גם אני... הבה נריק כוסית... אָל תשיב פני... היי, מלצר! עוד אחת. לחייך ולחיי העם היהודי, המעמיד לנו אמנים גדולים... ושלישית לשם אבי העמים... — — —

במהירות הבזק אירע הדבר. — — — רמקול התחנה מזעיק אל הקרונות. מישהו מוליכו בזרועו המשגיחה הצביעה על תאו. היא מזיחה את הדלתות... שעה ארוכה נתנמנם. דממה משתררת, דומיה מרדימה. טוב לי. הריהו מלחש לעצמו בלאט: "אשר נבחר מאה חבלי מיתה ולא מיתה

אחת". אדגר, אתה בנו של גלוסטר, אמור פסוק זה עוד הפעם... רצוני לשמעו. מדוע אתה שותק? רצוני לשמעו עכשיו. אדגר, אינך מכיר בי, המלך ליר הוא הדובר אליך!...

— חה — חה — חה.

המשגיחה על הקרון עומדת מעבר לדלת התא ומציצה בעד סדק החלון. הצרוד פוסע הולך ושוב. — מה לך מגלגלת עינים?

— לא כלום... שתית קצת. ניכר. מדבר אתה לעצמך כמו בתיאטרון. רק שאיני מבינה מלה. אל תצא מן הקרון. נצטוויתי לאמור לך, עלול אתה ליפול על המסילה. ואז נשקול מידי הרשות.

היא הלכה. צחוקה עמד אחריה.

אחר כך הטיל פניו אל ברכיו. אלון שכל שרשיו נגדעו בבת-אחת. צללים, דיבורים צרודים, שקשוק גלגלים. רצי-אור חדים כברק. צעדים כעל גבי ערימות חצץ. כל אלה חברו לרדוף אחרינו. אין מפלט. הוא נאחו בזוגית הצוננת. את גולגולתו הסמיך אל השמשה. דמעות קופאות. מרחקים מצועפים, מחוקים, שדודים. שם אין כלום. וכשעינו מחריפה, מתחדדת, הוא רואה: סימן של כפר בקצה המישור. נראים צלמיהם המחוקים של בתים ואילנות. והרי עקבות עננים, רקיעים. הם גופם נעלמו. אינם אלא צללים על-גבי דוק. גם הוא עצמו כצל אדם שכבר איננו. צל נודד. כך נודדים וחולפים צליהם של יערות שעלו באש, איים שטבעו בימים סוערים, סלעים שנבלעו בתהום. והוא עצמו ענף מאותו יער, כברת חול מן האי, רסיס מאותו סלע.

הכל הזיה?

באגרופיו חבט בדלתות הנעולות. קול החבטה הדהד נכרי, רעש הגלגלים פוררו, הפכו לאבק, לאיך-ואפס.

— אורח. מה לך? כיצד לא תבוש?

מרוצה סביב התא. שוב הצרוד. שוב ציחוקה החד של הדיילת.

— הדליקו אור! מדוע חושך כאן? מה אתם נגררים אחרי כצללים? — קרא האדם מן התא.

לפתע הצרים הקטר צווחה — כנביחת כלב ממושכת.

לילה. ליל סתיו חשוך ברוסיה הלבנה. הצווחה הממושכת של הקטר העירתו.

החל צועד הלך ושוב. מבטו נתחדד.

— גביניו נתקשתו והבבות — לוחטות כשלהבות.

הרכבת נוסעת לאורך כותלי-יער. מן החלון השני, זה שממול, נשקף שדה מגודל נונוני-שיחים. בלילה מראיתם כקרעי-עננים.

מה השעה?

עשן הקטר מכסה את השמים. עשן וערפל. צל ולילה. מתי יאיר היום?

דומה נעצרה הרכבת. דממה בכל. בצדע הימני פועם עורק. השוטה העייף מתעורר. די לנמנם למרגלות כסא מוזהב, בין עיטורי-כסאות מגולפים בזהב ורגלים ממוגפות! השוטה הוא גוף, ממש ננס. כמוהו כצרצר. "דודי ליר, הי דודי ליר, חכה מעט וקח עמך את השוטה!" חה-חה-חה

— — —

מעך ימעכנו באצבעותיו. הי, שוטה-חכם, חדל מצרצורך, את כל עורקי אתה מנסר.

כותלי-היער קרב, כבר נכנס לתחום הקרון, וזה נתמלא גזעי-אילנות וענפים. הם קולעים אותו בעטרות לילות. לא קרעי עננים נשקפים עתה מן החלון שממול אלא פגרי-כבשים שהונקו, עדרי כבשים גדולים בשדות-שלג.

הכל החל כאותה רצועת-יער כהה באופק השלג. תחילה היה פס כחלחל על שדות השלג. אחר-כך נתרחב הפס והכחול נעלם באפרורית ריקנית. הפס רדף אחרי הרכבת, רץ לקראתה כעניבת-חבל-הרודפים אחר סוס שברח מן העדר.

— — — הדבר אירע לפני שבועות אחדים. בא הבית עייף, כבוי. אשתו ניסוטה כצל מן הדלת ופינתה לו כניסה לחדר-העבודה הקטן. הוא הניח ראשו על שולחן-הכתיבה הגדול ונצמד בידיו אל הדפנות. הרהיטים הכבדים והכהים, הכתלים, התקרה — כל אלה התקרבו אליו. האפלה סוגרת עליו הדק היטב. לחץ על הצדעים, משא על ערפו. עוד רגע ויימחץ.

ידים טובות, מוכרות, מוחות את טיפות־הזעה. אצבעות סורקות את השער נשוב הרוח.
 סולמון, סולמון.
 הרים ראשו באחת כאילו חילצו ממכבש־העץ, מן החשכה. עיניו יוצאות מחוריהן. מעל להורים
 הריקים — גבינים. הם נדלקו בלהבה. הוא עצמו נפתח מן האש. את נוגהה ראה על פני אשתו.
 — אל אלהים.
 בשתי ידיה כיסתה את פניה. אצבעותיה ארוכות ושקופות. קלות הוא מסיר אותן מפניה ומגישן
 אל לבו.
 רוצה הוא לומר דבר — זאת היא רואה מרטט שמורותיו, מעווית השפה התחתונה, ומזיע
 לסתותיו.
 — לא צריך, אני יודעת הכל... מבינה הכל...

— — — רצועת היער הכהה, הצרה, שבאופק מראיתה כענן קודר, התקרבה, גדלה, והריה או־
 רבת בסערה, בסופה. — — —

— — — שעות ארוכות הניחווהו לחכות במסדרונות, אצל דלתות סגורות. תחילה קבלוהו בסבר
 פנים, אחר בתמיהה, ולבסוף בקוצר־רוח. היום הטיל על שולחן גדול וריק מכתבים. עשרות מכת־
 בים — ראו מה כותבים לי. ראו. מהומל ומאודיסה, מצ'רניגוב ומחארקוב. יהודים הם הכותבים.
 מבקשים הם, הובעים הם ממני. עוזר, עוזר. הפורעים שוב מאיימים, מגרשים ממשרדים. עולבים,
 מתנפלים. הללו שאינם נענשים נוהגים שוב הפקרות. אינם מניחים לשוב לבתינו.
 מדוע כותבים הם לי. מדוע באים הם אלי? וכי מי אני? שחקן. ליר האומלל המבקש בעצמו
 עזרה וחסות. בא אני אליך, חבר הסובייט, כאדם פרטי. מוכרחני להראות לך. החוקים גרמסים.
 שלנו. של הסובייטים. אין זה תחום שלי. אבל כאזרח, כאיש סובייטי, לא אוכל לשקוט. בקשתי
 שטוחה לפניך. עליך לדעת את העובדות.

היום לקחו מידי את כל המכתבים. אחד שפניו פני קאלמיק ליווה אותו מן החדר הגדול. אצל
 הדלת הניח עליו יד כבדה.
 — אל תדאג, אלה לך ענינים צדדים. עליך לשחק. אתם מציגים עכשיו "המלך ליר"? שמעתי
 על ההצגה. הישאר, סולמון מיכאילוב, בגדר עניינך שלך. אל תתחב אצבעותיך בין דלתות.
 תמהני עליך. אבי־העמים קורא לך "סולמון החכם" * — חייב אתה בהתנהגותך להצדיק הערכה
 נכבדה כזו.

הדלת נסגרה. טלפונים אחדים נצטלצלו בבת־אחת. בצאתו מן הבנין החזיק השומר בידיו שעה
 ארוכה את רשיון־המעבר. התבונן בו אות אות ואחר־כך הפכו מצד אל צד. ושוב צלצל טלפון.
 השומר המזוין הניחו־ו עומד במקומו ופנה לאטו אל השפופרת. שקט מזור. צעדים על שטיחים אדו־
 מים. חריקת דלת. דיבורים מעומעמים. נתקע על שיחת הטלפון הלא־צפויה. על השומר, המקדם
 פניו תמיד בחיך והיום פרצופו מתוח כל כך, נבעת מן הלחישות ורחש הצעדים מן המסדרונות
 הארוכים.

— כן, כן, פייטרוב הוא השומע. כן כן.
 סוף־סוף נסתיימה השיחה. עד הדלת שני צעדים. ואינו יכול ללכת. פנים קלמיקיות מלוכסנות־
 עינים, דלת שנטרקה. פנים גלויות של סיבירי ועיני־מים קטנות. שרוך־האקדה השחור מתנדנד.
 אילך ואילך. עוד שני צעדים. והוא, האמן העממי, הביבו של אבי־העמים, מחכה, חייב הוא לחכות.
 הוא כפות בשרוך השחור.

— רשאי אתה לעבור.
 מילה זו "רשאי" צרבה בו. יצא מן השער באפס־נשימה, כפיק ברכים.
 כעבור שלושה ימים. אחרי הצגה של "המלך ליר".
 קורע הוא מעליו את קפלט־השיבה הארוך. רוחץ האיפור־מעל פניו. עתה קם ליר בתחיית

המתים. מתרוצץ סביבו השוטה, השוטה המקרין, בעל הקלסטר הדאוג. מה רב הצער בפניו המקומטות. האולם כבר נתרוקן. שכחו לכבות את הזרקור האדום. קרניו האדומות של השוטה גדלות והולכות. הן מקפצות מסביב על האריג הכהה, המתנועע של הקלעים. קטן, אפסי המלך ליר. מישוהו עוורו ללבוש בגדי חול של אנשים בני תמותה. הרי אשתו היא. מכיר הוא את אצבעותיה על צווארו. היא קושרת את העניבה.

בחוז כבר מחכה מכונית. עכשיו נוסע הוא לקרמלין. אבי־העמים קורא לו. המלך ליר הטראגי מכווץ. הלילה ליל סתיו. הוא לבדו. לשם אין הולכים בלוויית אשה. הקור מעביר צמרמורת. חמה רק נשיקתה בשפה המשורבבת הלא־שקטה. נוסע הוא דרך ערפילים. על שפתיו מליה האחרונות של ההצגה שאך זה נסתיימה "ומתה היא יונתי, ילדתי האומללה" — זו תחילת דבריו האחרונים של ליר ואחר הוא מת. בכל רוסיה הגדולה לא נשאר כלום זולת התיאטרון היהודי — הילד האומלל.

הוא נוסע לאורך קיר אטום. שערים סגורים על מסגר. זקיפים. הוא עובר חצר ריקה. מישוהו מוליך אותו. מגדלים ליליים, כיפות, מבואות מקומרים. כתלי־כנסייה אפלים. אכסדרות שחורות. צלצל פעמונים, חלונות שריבועם מואר. חצות־לילה.

במלחמה נוטלים את מעילו. אולמות גדולים, שוב מלווים, בני־אדם עם תיקים. בקרבת מקום מכוונים כנורות. צלילים רסוקים. אורות מנופצים. אולם המתנה. גברים כה־בגדים, צעיפי עשן סיגארות. מישוהו לוחץ ידו — או, סולומון... פרצופים מטושטשים, הריהו לבדו. פוסע על שטיחים רכים. אצל מזנון מקשקשים בכוסות. לפתע נפתחות דלתות רחבות. אולם ענק. כה רב אור הנב־רשות. האור מבליח. מתנועע. שולחנות ארוכים, אנשי צבא משולהבי פנים. נשים אחדות עומדות בקצה הבימה. הבימה ריקה. שוב חריקת הכנורות שמישהו מכוונם. שקט מזמזם. האולם הגדול דחוס, אך סביבו אין איש. הוא כמרחף בחלל, ובאחת — חדל הזמזום. מישוהו בשורה הראשונה קם וקרב אליו בצעדים חרישיים. גבר גוף נעול־מגפים ולבוש אפודה מכופתרת. הפנים — סגלגלות, כבויות. העיניים — מחודדות, אדישות, המצח — שעווה, האזניים — מזדקרות. עיני הכל עוקבות אחריו צעד צעד. כוסות מורמות קופאות באוויר.

אבי העמים הוא ההולך לקראת המלך ליר.

המלך הלך לקראתו בראש מורה, כאילו רק גביניו הגדולים מוליכים אותו. ופתאום, בשעה שחש על כתפו את ידו של האב, הרים ראשו ועיניו נתלהטו כפלדה מותכת. ראה ליר לנגדו פני שעווה לאות, אכולות אבעבועות, ועיניים שקופות, קטנות, דוקרניות, כעלי סרפד יבשים.

סולומון החכם... סולומון החכם מכל אדם...

דיבור שקט הוא. כשל אדם שאך זה נתעורר מנמנום. באחת ובמפתיע ראה ליר את האב לפני ולפנים. ראה ברור, במבט זה הבלתי־מסויים תמיד — לעג! מדקרות לעג! רק רגע ארך הדבר. שוב עטה הקלסטר אדישות שעווה ומנוחה, אפילו עדנה.

שררתי־המפלגה בעל הפנים הקלמיקיות עבר. האב התנוודד ותחב את קצות אצבעותיו לכיסו.

— מראיך מודאג ועייף, סולומון.

עמד כמה פעמים מדיבורו, כשהוא חש במבטו החוקר של ליר, ושוב לא אמר "חכם".

— אני בא מהצגה. עדיין אני כביכול בתפקידו של ליר הטראגי.

— של המלך ליר? — עננה על פניו, קצתה ערפל וקצתה שלג. — מדוע אתה מקבל עליך תפקידו של מלך ולא של שוטה? ...

פרץ בצחוק אבי העמים, והסוככים נצטרפו לצחוקו. רק הנשים הביטו בליר ברצינות ובעצב.

— סולומון החכם: ביום משחק אתה תפקידו של שילוק ובלילה תפקידו של המלך ליר!

שפתו התחתונה של ליר הרטיטה שוב. הביט באב בעיניים גדולות ולא שקטות.

— משחק אתה עשרים וארבע שעות ביום, שחקן גדול.

האיש בעל הפנים הקלמיקיות נתקרב בחיוך.

משחו החל מתברר לו למלך ליר. נותר לבדו. לא ראה אלא את הגבות המתרחקים.

על הבימה עומדת אשה. היא שרה, בליווי פסנתר. שוב שקשוק כוסות. קול דיבור. צחוק. הקצינים הצעירים אצל שולחן צדדי מקימים שאון. המלך ליר בודד וגלמוד. מאחורי גבו — הבימה. מגיעה היא עד כתפו, כגרדום. לפניו השולחן של "פני" המדינה. השהה מבטו על אחד. מצפה הוא למשהו מפנים אלה. פנים קרובים הם. עכשיו הוא רואה את התווים היהודיים מתחת לשפם. מכיר הוא בעיניים שיהודיות הן. זהו לאזאר מוסייביץ. עינים בעינים פגעו. השררה לא מצא לו מנוח ממבטו של ליר וכשבוי נמשך אל האש שהיתה פורצת ממנו.

— המלך ליר, אבקר בתיאטרון שלך. טוב שאני רואה אותך כאן...

ליר הודה. בידו — אצבעות קרות של אדם זר. מסכה ולא פני-אדם. מסכה שמועזעת. שניהם נבהלו. דומה היה להם כי כל האורות נעשו דוקרניים. ככל שנתרחקו איש מרעהו היו נרגעים והולכים ואור הנברשות היה מתרכך. עכשיו כבר הולך ליר סמוך לכותל-פסיפס גדול. שחקנית נטלה זרועו. היא צוחקת אליו. הפנינים שעל צווארה מעלות על דעתו דמעות. בוודאי הן פניני-ירושה של אם יהודית.

קלות חלצה המשחקת את ידה מזרועו של ליר. נשענה אל הקיר. פניה חיוורות. עיניה נפתחות.

אבי העמים התעכב והתבונן בה בשתיקה. אחר כך נתלה מבטו בידי הרועדות של ליר.

— סולומון... רוצה אני לראותך בתפקידו של שיילוק, הסוחר מוונציה... עכשיו... לא במש"רדי המפלגה... אלא כאן... על הבימה... התמונה שבה תובע שיילוק את ליטרת הבשר... הבימה פנויה... אני מחכה...

עווית תקפה את ליר כאילו הכישו נחש ארסי מערפו. כאילו לשונות אש מלחכות אותו מרגליו ומעלה. אגלי זיעה כבדים כיסו מצחו. לא יכול לנשום. שפתו נתבלעה. בראש מורד הלך אל הגרדום אף שאיש לא ליווהו שמה.

על יציע ניגנה התזמורת את ריקוד-הליצנים. צלצל הפעמונים נפל על גולגלתו החשופה למחצה, כחלוקי אבנים שזרק המון חוגג ושיכור.

בוריזות קפץ על הבימה וניער מעליו את קול הפעמונים הלגלגני. את האבק שזרק לעומתו, את חלוקי-האבנים. המבטים — חציים לגלוג וחציים תמיהה — נשרו מעליו כחה המחליק מאבן-שיש. אדם אחר הוא. גאה. תובע, בראש מורם.

— רצונכם לראות את שיילוק, התובע, הריהו לפניכם.

עד קצה הבמה ניגש. כארי שנעור מרבצו כיון שחש בסכנה.

— "הוא ניאף את עמי... הרחיק אוהבי ממני, שיסה משנאי בי, ומה ראה על ככה?"

יד ימינו נשלחה מאיימת אל השורה הראשונה, מצביעה על מרכזה.

— "יהודי אנכי!.. הלא נקם ושילם! הנבלה אשר תלמדוני אותה אעשה, ואם גם תכבד ממני — אגדיל לעשות בה מכל אשר תלמדוני!"

דבריו הבעיתו אותו עצמו ונסוג לאחוריו כמשריקת-שוט, הצטנף ונשא עיניו אל הנברשת הגדול לה, המבהיקה. הידים אחזו בגולגולת כבעווית, כמגוננות עליה. ואולי היה זה ביטוי רחמים גדולים על עצמו? אלא שכבר מאוחר. מצחו נופל ממרומיו. הוא נופל ובנפילתו הריהו מזדרח עוד יותר. לפתע פרץ השחקן הגדול בצחוק. צחוק של לעג. צחק מצח רחב של תלמיד-חכם שלו, צחקו העינים, הידים, צחק כל הגוף כולו.

גאוניות ושגעון נתאחו בקשר-עצבים אחד. ועכשיו היה מדבר שלא על פי הכתוב:

... את בתי גולתם, את ביתי, את כל אשר לי, אין לי חפץ בליטרת הבשר. שוב אין לי חפץ בשום דבר!

כמאיים קרב אל קצה הבימה והבליט את חזהו.

... הכל לקחתם ממני. נשאר רק גופי. עתה אני תובע מכם דבר, שופטי וונציה. עוד חוב אחד אני חייב לכם... את לבי. קחו! קחו! קרבו שופטים, נשיא וסנטורים של ונציה; לטשו סכיניםם וחתכו מחזה שיילוק את ליטרת הבשר... אני נותנת לכם... שוב אין לי חפץ במאום. דממת מוות נשתררה באולם הגדול.

איש צבא החל מוחא כף. אחדים הצטרפו אליו וכשירד שיילוק מן הבימה ליווהו תשואות. שוב ניצח מישוהו על נגינת מחול-הליצנים. שוב הפעמונים.

אבי העמים פנה חדות והפך גבו לבימה ...

מאוחר. ערפלי סתיו על מגדל הקרמלין, על הבתים המחוודים. רחובות ריקים. שיכור נגרר אצל הכתלים. חילוף משמרות במבזוליאון. צעדים וצלצל דרבנות. נקישת שעון. בית אפל. מונית כבו- ייתאורות אצל בית ובריות שפנסי כיס בידם מקישים בשער.

המלך ליר הולך במדרגות אפלות. צללים רודפים אחריו, מדביקים אותו ועוברים על פניו. שומר הבית מאיר על פניו. ליר פוסע על בהונותיו. כל יעיר אותה. היא ערה במטבח הקטן. שוב השולחן הגדול, העצב, עמוס הספרים. הוא גורפם אל רצפת-העץ. באיוושה עמומה נופלים הספרים על מרבד מהוה. ראשו כבד. הוא צונח אל שולחנו הלילי. ידיו נאחזות בדפנות. הריהו טובע באפלת מים ליליים. עוד רגע ויפול לזרועות התהום.

שוב אור-השעווה אצל דלתות הזוכית של התא. הקרון מתנווד. הצרוד מדבר. נוגה השעווה נעלם. טפות דמע זולגות על השמשות. כותל-היער צונח על פניו. החשכה מוחצת אותו. הוא עוצם עיניו. עתה טוב. שוב הוא המלך ליר.

— "היי, זורק'אור! הדלק כל האורות! בעוד רגע יעלה המסך! היכן אתה, זורק'אור? אל תאחר אף רגע!"

אולם מלא וגדוש. בתא הכבוד יושב אדם מעתודי המפלגה. לאזאר מויסייביץ. חושך. סביב התא צללים של המשמר המיוחד. מאחורי הקלעים, על כל צעד ושעל — זרים. אלה שומרי ראשו. עוקר בים אחר כל תנועה של השחקנים, של עובדי הבימה.

עמד בדיבורו, יהודי יחיד זה שבפוליטבירוו. רוצה הוא לראות את "המלך ליר".

הרוזנים קנט וגלוסטר דיבורם היום אינו הפשי. הם מעיפים מבטים חקרניים לעבר התא. הם מתבוננים אל הקלעים. מאחורי המסכים עומדים זרים בלבוש אזרחי. המלך ליר מתלקה, המלך ליר סוער. אבל מקרוב נראה רטט שפתו התחתונה. ההצגה נמשכת. עומדת היא במערכה הרביעית. בשדה הפתוח. הרוזן גלוסטר מתקרב יותר ויותר לחוג-האור על הבימה. כל הזרקורים מופנים אליו. האור מקיפו מכל עבריו כגלגל מרטיט. לא הרחק משם עומד המלך ליר נחבא בצל הקלעים. עכשיו עומד גלוסטר לזעוק את זעמו של ליר המעונה, שהכל בגדו בו. ישמע זאת האולם המלא מפה אל פה. ישמע אדם זה שהפך נכרי היושב בתא, ידעו זאת שומרי ראשו, שמעו אתם, שמים ערומים: וגלוסטר מזעים:

... "מכת דורנו היא: המשוגע מנהיג את העוור".

מאחורי הקלעים פרץ השוטה בצחוק היסטרי. ליר הניח שתי ידיו על חזו ועצם עיניו. לפתע עלו מן האולם תשואות. הן פרצו במפתיע, כסופה, כמי הפשרת השלגים באביב, הפורצים את הסכרים.

השוטה ניצב על עמדו בפה פעור, קפא מפחד טמיר. ליר עומד כחצוב בסלע.

מדי רגע מתחדשות התשואות. ליר גולגלתו קופאת, גיל ואימה אוחזים בו בערבוביה, ברד כבד צץ על מצחו. רוצה הוא למוש ממקומו ואינו יכול.

האיש בתא נתגמד. נתכווץ. נשען אל קיר התא ומבטו הקופא תלוי בחלל.

ליר הוא האשם! הוא שנפה בהם רוח חיים. הוא שזעק קודם לכן: "התפלץ, אתה נבל, מסתיר עוון ופשע" — ידו המושטה של ליר היא שפירכסה והתעכבה על התא. הוא ששלח כל משפט שקספיר כיורה לעומתו חץ מורעל. "סולומון החכם" ... עתה הסגיר נפשו. לשונו שבפיו בגדה בו. עכשיו הכל נהיר. "הטמן ירך רוצח! מרשיע ברית, העיט הצבוע" ... מרעיד היה מחימה, דיבורים שכאלה, עירומים, קוראי-תגר, ומבט זה המלעיגי, ואש זו שבעיניים. אין זה תיאטרון: כך אין משחק איש! הרי זו זעקה, זעקת שנאה וכאב.

וכשנסתלק לו איש-המפלגה הרם נסתלקו הצללים מן הבימה. מן הקלעים. נשתררה דממה.

המלך ליר תעה ברחובות מוסקבה. מישוהו ליווה אותו. הרי זה שחקן זקן ויגע-חיים. תמיד הוא מלווה אותו. בבית-המרזח המולה. — מלא הכוס. לא בצרות-עין ... את האיפור הפנימי יש להדיח ... וזה אפשר רק בוודקה ... וודקה שאינה מהולה. הב עוד ... שתה עמי הזור ... מה. אינך רוצה ... עוד מותר לך לשתות עמי ... מותר לך ... לפי שעה לא ייפול משערת ראשך.

ידיו של ליר רעדו. מלווהו המצומק לחש לו משהו על אזנו.
אתה, שמש משומש שלי... אל תתערב!... הנה קאצ'אלוב הגדול. הב. הב ומזוג. אל תשיב
פניו של ליר המלך. רק אדיח את האיפור הפנימי, ונוכל לדבר כאיש אל רעהו... מבין אתה לי,
קאצ'אלוב?

ושוב המלווה בלחישותיו על אוזן.
— לכל הרוחות... השחקן העממי של הריפובליקה מותר לו להיות שיכור לפרקים... ואחרי
הצגה כזאת... תשואות שכאלה. — ואיזה קהל נכבד. כלום שוטה אני? אמור, קאצ'אלוב! אמור
את האמת. מדוע קורא הוא לי "סולומון החכם"?...
שני השחקנים חבקו איש את רעהו.
— עייפת, ליר שלי, אתה חולה... לחש המשחקן הרוסי והוציאו מן המסעדה.
שלובי זרועות הלכו ברחובות מוסקבה הסתויים, הליליים. אחריהם נגרר צל ארוך ומגוחך של
אדם גמלוני.

— — — מדוע נמשך הלילה לאין סוף? מדוע אין הרכבת משה מעם היער המעיק? ראה
מה צפופים האילנות ביער. בחלון שממול שוב אין נשקפים קרעי עננים, ולא עדרי הכבשים
המתים — ים משתרע שם. ים רוגע, תכלכל-ירוק, מעורפל.
כמה זמן כבר נמשכת הנסיעה? אימתי נכנס לרכבת? מתי אירע הדבר? מיהו שליווה אותו
אל הרכבת ומי יקדם פניו? לא, הדבר אירע אמש. הוא נכנס לרכבת ההולכת למינסק. שוב טובב
הצרוך במסדרון. מה הוא סח? אור גולש על הכתלים. הדלת חורקת.
ליר קפץ ממקומו.

מתי תיעצר הרכבת? היכן אנו? נסיעה ארוכה כל כך?... קולו כור לו. תמיד הוא עמוק,
יוצא מן החזה. ועתה — גמגום קצר-נשימה, עירוב של פחד ותקוה, תחנונים שבהכנעה וקול-
מפקדים.

— במהרה נגיע למקום ששם אתה צריך להיות... עוד מעט... דיבורים חותכים הם. קרים,
צרודים, בוטחים.

האימה נזעקה חרש, כדרך שקופצת ממקומה התול שחורה ורעבה בביקתה לילית. אחזה בו
בכפותיה הקדמיות, בגרונו. אינו יכול לנשום. היא חונקתו. רוצה היה לטרדה בידיו, ואלו
מפרפרות באוויר.

אין בכך... סתם אי מנוחה... בוודאי הלב... סח לעצמו כדי לגרש את הבדידות.
נענה לו צלצל-שמשות ושאגת ברזל במעברי-הקרונות.
דומה שכבר מפציע אור השחר. ניכר הדבר בטל הערפל, שעל החלונות. האפלה נסוגה, אבל
הפחד הולך וגובר. הוא אורב מאחורי הספסלים, במסדרונות. בצעדים, בשקשוק הגלגלים, ביער.
הוא מנמנם. עכשיו מחזיקה אותו התול גדולה שעייניה מרה ירוקה. היא לוחצת על צדעיו. אינו
יכול לחלץ ראשו מכפותיה. הנה יטיח ראשו בברזל הרכבת ויתפרק מן המשא האפור. מישהו
מלטף את שעריו. אצבעות טובות כל-כך, כאילו נגעה בו רוח-אביב. הרגע, ליר, כבר הנך מעבר
לאימה. לך אי אפשר שיארע עוד דבר. לא כלום. לב גדול יש לך בחובך, טהור כטללים הרוחצים
את שדות האלהים. אתה — מלך טראגי של עם נחנק. עטרתך אי-אפשר לגולה. כבר אין היא
דרושה לאיש. רק גופך מפרפר ברשתות הפרושות. היה רוגע. לילה זה אי אפשר להימלט ממנו.
הלילה הוא מגוף הבריאה. עכשיו אתה נכנס אל מלכות הלילה...

— — — צלצל מחריש אזניים. מישהו מנסה לנתק את כבליו. דוק-הקרח נשבר תחת דהרת-
הפרא של סוסים שחורים.

— סולומון, סולומון.
הידיים ידיה, והקול קולה.

— היכן אני? עתה יציפוני מים שחורים... הסוסים טובעים... הרוכבים לא הגיעו...
— אתה קודח? הרי זה צלצל הטלפון!

עיניו בוערות.
— מה הם רוצים?

— קוראים לך, סולומון, קוראים לך שמה.

קם מתנוודד. צעד צעד לפניו ועמד. שפתיו רועדות כדגים שהקיאם זרם הגהר אל החוף. נשימתה חמה. היא פוכרת אצבעותיה ומחייכת לתוך פניו. מה צלולות עיניה!

— מיד אני הולך. אמרי כי אבוא שמה בעצמי. מה מבקשים הם ממני? את לבי? את צווארי? את יגוני? את שמחתי הכובת? קחו! קחו הכל! סגר עלינו לילה ואין מפלט. הוי ביצה היא. הבולעת הכל. כלום הגיע תורי? הגידה, כוכב הסתיו, שלאורך המתעה עליתי! מדוע תחשה? רק תבלול סומא הנך...

הוא נאלם דום, ובדממה שנשתררה שמע דיבורה הרוגע של אשתו אל שופרת הטלפון.

... מיד יבוא... כבר הוא יוצא את הבית...

דמעות על שמורתיה.

— ליר אינו סובל מראה דמעות. מחי אותן. ההחחחח. הבהלתיך. טפשונית... מראשי שצרה לא תיפול... הוא ידידי. כל עוד הוא בקרמלין. ליר לא הגדיש את הסאה, ליר רשאי לומר כל מה שעם לבו. בין כך ובין כך הוא נידון למיתה. גם השוטה רשאי להתריס. רוצים הם לראות את שיילוק... אראה להם את שיילוק של ימינו. אדרבה, יראו את שיילוק התובע... עכשיו רוצים הם לנתח מחזי את ליטרת הבשר... לכך קוראים הם לי... לא... הרני מהתל... מדוע נבהלת? מעולם לא ראיתך בכך... מחי, יקירה, דמעותיך. כשהייתי בחוף-לארץ, לפני שנים אחדות, קיבל פני יהודי אחד גדול, הוא פרש שתי ידיו לקראתי ושאל בעינים דומעות: "כלום לפחות מאושרים אתם, יהודים אדמונים?"... בלעתי דמעותי ושתקתי. מאושרים... מאושרים... גמגם בתוכי הליצן... האושר הגדול — גיחך פרצופי... ואת הדמעות לא ראה איש... עכשיו הן שמות לי מחנק... בוכה את? ... חדלי לך? הרי זה פחד אוילי, עייפתי... אני חולה. לי לא יקרה כלום! אינך יודעת מה ידידות לחיצת ידו... הוא בא לקראתי... פעמים עיניו ריקות, מעורפלות ופעמים דוקרניות-לגלגניות... אך בסופו של דבר הן תמיד טובות... עדיין את מפחדת... אין תימה... צלצול טלפון מרגיז שכוה. אשליך אותו. ההחחחח. למה הוא לי בדממה הזאת? ספוגים אנו כפטי-ריות, תפוחים מחמת פחד ריקן. עכשיו טוב לי. קל לי. אורו עיני. הטי פניך. התקרבי. עדיין נשימתך מלהטת כלי-כך! מיד אשוב. הפעם לא אלך לבית-הקפה. מיד אני שוב כאן. משער אני כיצד יקבל את פני. "סולומון החכם" יאמר. שעמום זה כבר יודעני על-יפה. ההחחחח.

נרתעה ממנו בקפיצה. פניה חוורו ועיניה — קרח אפל של ראי באר קפואה.

נרתח בה הדם הזר, דמה של לא-יהודיה, דמה של הפולניה. דם הרוזנים של שושלת פוטוצקי. עמדה לעומתו זקופה. בראש מורם. שרירי הפנים מתוחים, הלסתות הדוקות, השפתים סומרות כקשתות מתוחות.

— די, די, איני יכולה לראותך שבור כל כך, רצוף כל כך! הנח לגמגום. גרש את הפחד. המלך ליר! אתה סומא. כוכב אקטובר הסתוי שלך לא שמר עליך. בסנוורים הכה אותך באורו המתעה. פקח עיניך וראה. "סולומון החכם" הוא קורא לך. יודע אתה מה פירושו? יודע אתה כי הוא, אבי העמים, לועג לך ולעמך! אומלל! אומלל שבאומללים! עליך קיללת העוורון. אתה בן לעם נרמס ברגלים! הגולם במגפים, אשר בשקידה כוז עזרתם ללוש אותו ולעצבו השליך את כולכם תחת רגליו!

מימיו לא ראה אותה בכך. אל-אלוהים. הריהי בת-נשרים שלפתע פרשה כנפי-סער שלה. צינה קופאת ניבטת מעיניה. נכריה היא ובכל זאת קרובה כלי-כך, שלו. רעותו האחת בתבל.

— דברי, דברי — ביקש ונשתפל אל השטיח.

אל תבקש. הכל אגיד לך. מוכרחה אני לאמור לך. איני יכולה לשאת משחק נאלח זה שמשחקים בך. חובה שתדע מיהו, "סולומון החכם". עד היום לא יכולתי לומר לך. עכשיו מוכרחה אתה לדעת. ומיהו העושה זאת? "האב", "המגן". לא למלך שלמה שבתנ"ך הוא מתכוון! לא. לגיבור משל צ'כוב הפך אותך. הוא קורא לך "סולומון החכם" — טיפוס של צ'כוב הוא. שנאת-ישראל בוקעת ממנו. לא אדם הוא "סולומון החכם" של צ'כוב, אלא קריקטורה, בדהן יהודי מטורף-למחצה המציג מחזות בשווקים לפני פריצים ואכרים שכורים, המבדיח להם תמונות מחיי היהודים. פתח את סי-פורו של צ'כוב "ערבה"! ראה נא. מוכה-סנוורים טראגי שכמותך, כיצד לועגים לכם! מה זה אמר-

תי "לכם"? לא, לנו, לנו. הריני שייכת לכם. לך. "חוטם ארוך, שפתים עבות ועינים ערמומיות ובולטות" — כך מתאר צ'כוב את השחקן המטורף סולומון. והכהן הפראווסלאווי השוטה כריסטופור קורא לו "סולומון החכם מכל אדם". "סולומון" של צ'כוב הוא יהודי צבוע, רודף-בצע וצמא-שלטון, ולמען השלטון מוכן הוא להיות בדחן, ליצן, אסקופה הנדרסת. יודע אתה כמה פעמים ביקש אבי-העמים לקרוא לפניו פרק זה מסיפורו של צ'כוב? אינך יודע? אני יודעת. סיפרו לי. קאצ'א-לוב אמר לי. אתה לא ראית את עיני הזוגית של "האיש הגדול" של "אבי העמים", אתה לא ראית את עליצותו הפורצת מצלקות-האבעבועות שעל פניו, כיצד הפשירו פני-השעווה שלו בהתלקח שלהבת השנאה. הרוסי, קאצ'אלוב, בכה לעיני. באגרופיו הכה על לוח לבו. אני בכיתי ואתה — מחזיק היית בתפקיד השוטה התמים, בתפקידו של "סולומון החכם". ראיתי כיצד אתה שוקע, כיצד אתם שוקעים. אומה שלימה שוקעת קמעה-קמעה כבהמות כבולות שגירשו אותן אל הביצות. אתה עמדת ברום-המעלה. חשבת כי אי הוא, אי-מבטחים בלב הביצה. אלא שלא היה זה אלא גבו השוקע של אחיך. בשר מברשרך. עכשיו אתה טובע, עכשיו אני טובעת.

— שתקי.

הרים את אגרופיו. אגרופים מאיימים. תופף על צדעיו. קצף עלה בנויות פיו. פרץ את הדלת ובכבדות, כמגררת אפלה, החליק במורד לתוך תהום הלילה. —

שוב אותה תרדמה מגונה, דביקה. שוב היער האפור-האפל.

הנה — הנה יגיע הכל אל קצו. עוד מעט. שקשוק הגלגלים מבשר את קרבתו. הבלמים הם, הם, הם רסנים את מרוצתם הפרועה של הגלגלים.

— — היי, היכן נתעכבת בערפל? סע הלאה! אין כאן לא שער ולא משמר! הזה סוף דרכי? הוא פוסע וידיו מושטות לפניו. מישהו מוליכו בזרועו. לוואי הקרון הוא. אלומת אור נופלת קוצנית על פניו. קול זר וכעוס. ושוב צלצול טלפון. מישהו דובר אליו. הוא קורע עיניו לרוחה. רוח סתיו צוננת צורבת כסרפד את גולגלתו. אין עליו מגבעת. מעילו פתוח, תלוי על כתפו האחת.

— האורח סולומון מיכאילוביץ, אתה שיכור? לא נשמע כדבר הזה! מחכים לך, והנה? ...

הקיק, המעיל נשר ונח לרגליו.

— המלך ליר נסתתרה בינתו.

— קחוהו מכאן. — קולם של הזרים הגיע אליו.

— לא שכור... לא נסתתרה בינתי... אני באמצע ההצגה... המערכה האחרונה... את, היי

שלי אני משחק... אני השחקן... אני משלשל המסך...

הרים את מעילו. שומר סייעו להכניס ידיו הרועדות בשרוולים ואגב כך משמש בזהירות בכיסים, בכנפות הבגד. מישהו מיישר את צווארונו. בפתח עומד שר הגדוד רודין, מפקד המשמר. הוא מוליך את האמן העממי דרך חצר הקרמלין המוארת. ליר יושב בכורסה מרופדת עור. מישהו מדבר אליו באדיבות. האור מעורפל היום. אבי-העמים הופיע. ליר גביניו רועדים. הוא מכווץ לסתותיו. מישהו מחווה קידה. אוה, זה המלצר.

— יין אדום או קוניאק?

הוא מטה ראשו ושותק. רק היד נעה באוויר לאמור כי אחת היא לו.

מיהו היושב לידו ומדבר במתיקות מבחילה זו?

— שקספיר גדול. אך לבן-אלמוות עשוהו השחקנים. "המלך ליר" הוא בוז'גביש נפלא וריק.

צריך למלאו יין. יין מתוק או מר כלענה. כל דור ודור משחק אותו אחרת. כל דור ודור מוצא בו מה שיאה לו. באמצעות "המלך ליר" מתבטאים תפיסת עולמו של השחקן, שמחתו ויגונו, אהבתו

וגם — כאן עמד הזר רגע ואחר הוסיף בלחש — שנאתו.

— שנאתו?

מבטיהם נפגשו לאט ובוהירות. כדרך שמשיקים גביעים מלאים על גדותיהם.

היום משתמט הוא מפניו. את גבו הפנה ל"סולומון החכם" שלו.

ליר מחשה. מברכים אותו לשלום, אבל אין איש קרב לשולחנו. משהו עתיד להתרחש. הוא חש

זאת בשתיקה האורבת סביב. כלום יכול הוא לקום וללכת? למה נקרא? עם מי מדבר האב?

פנים מוכרות כל-כך. סביבו ריק הכל. בפינות יושבים מנגנים אחדים. חוששים לגעת בנרתיקהם. אשה בשחורים מחייכת לעצמה. גולגולת קרחת מתנועעת כאבטיח דהוי על אגם מכסיף לאור כוכבים. הגולגולת הגה במעגל סביב "האיש הגדול". כיתפות-זהב נוקשות מבליחות בברק אדמדם. הרי זה הגנראל פונארנקו, מפקדה הצבאי של מינסק. צועד הוא ישר למקומו של ליר. מן "האב" הוא בא.

הם שותקים. הגביעים המלאים על השולחן מרקדים. הרי זה מהמת ברכיו של ליר, שרועדות הן. רוקנו את הגביעים.

כל הפגישה כולה ארכה רק רגעים. עכשיו מוחש לו הכל חדות. נהיר כל-כך. דיבורים ספורים, כמעט פקודה. פונארנקו הוא שאמרם לליר תוך לחיצת-ידו:

— הנך מוזמן למינסק. היום תיסע ברכבת. אתה אורחי. ליום השנה לשחרורה של העיר מן הגרמנים. יהודי כמוד חייב להיות שם. בנת?

הגנראל פונארנקו עיניו שקועות בחוריהן. שם משוטטים האישונים כצפרדעים שלא נתבקעו. ידו יבשה וצוננת כאילו יש עליה עורו של בר-מינן. מישוה גוחן עליו. שוב הקול המתוק להבחיל, החלחלק-הנחשי.

— אתה פטור, שחקן גדול. רשאי אתה ללכת. בחוץ מחכה לך מכונית. תובילך לרכבת למינסק. אל תדאג... הבאתי את מעיל-החג שלך, אפילו את המגבעת הבאתי מביתך. אין צורך לטלפן אל אשתך... דאגתי לכל... היא יודעת... בוא נא אורח נכבד סולומון... באכסדרה תלבש את המעיל והמגבעת, אפילו הכפפות כאן... ראה כמה אנו דואגים לך...

ליר הסב ראשו ומדד את הבריה במבט בוז.

— חדל!

פני הזר אין בהם כעס, רק הכנעה ולעג.

ליר מבקש לצחוק ואינו יכול.

— אני מודה לך מאד מאד. לעולם לא אשכחך, אדיבותך וחביבותך — ליר לא סיים.

אצל תחנת הרכבת צץ הצרוד. כמה כוסות וודקה. הקרון האפל. התא. הדלתות הזחות. אור-השעווה של הפנס. ואחר כך היער — כותל-היער השחור. עדרי הכבשים המתים. בחלון שממול. שקשוק הגלגלים ורעד הצדעים. השוטה אורב בקרן-זווית אפלה; "דודי ליר, הוי דודי ליר, חכה מעט וקח עמך את השוטה"... קופץ הוא אל אדן החלון וצוחק אל פניו. תפוס יתפסנו את השוטה.

שמשוה היא, צוננת ודומעת. דמעות בפנים מבחוז.

הקץ לחושך. הקץ ללילה. הוא שוקע כברשתות קורי-עכביש. הוא קורע לו דרך ביניהם. הרי הם על עיניו, על פיו, על ידיו, חש הוא בהם על חזהו. נושם הוא אבק הטווי האפור ונחנק. אינו יכול למוש ממקומו. מישוה עומד בסמוך אליו. מי אתה, בן-אדם? —

— לצאת! הרכבת כבר ריקה!

— אזרח, נרדמת. זמן רב אני מחפש אחריך.

— מי אתה?

נהגו של מפקד-הצבא.

צינה לחה ונושכנית. המכונית נישאת על פני עולם השחרית הנוגה. ערפלים סמוכים לקרקע. במטושטש נראים גזעי אילנות. שלוליות. צללים-צללים. בתים אטומים, אפורים, בוכיים. המכור-נית גולשת בשולי לילה שלא הגיע לקצו ויום שלא נולד עדיין.

ליר נתכרבל. כיווץ את כתפיו, זקף את צווארון מעילו. נתכנס בתוך עצמו. לא עוד מלך, לא עוד לך, לא עוד שילוק. שוב אין הוא "סולומון" החכם. עתה מוליך הוא את גופו האומלל. רק זה שרד לו. לב סוער. עיניים יהודיות נוגות וגדולות. קלסתר שלפנים יכול לעצבו לרצונו. גאוה והכנעה. כעס וגיל. בוז ואהבה. שנאה ושגעון. מלך וקבצן. מצווה ונדרס.

עתה מלא הוא רחמים רבים לגוף הקטן, הפשוט. העירום. לך אין דבר יכול לקרות. אתה עברת את גבול הלילה. לא עברת... לא עברת... — משקשקים הגלגלים.

אולם. מלא מפה-אל פה. אנשי-צבא רבים כלי-כך.

ליר החולה... מטורף שכמותך... מה זה עלה על דעתך... פחדן שכמותך... כמה עלול אתה להיבהל... אין זה אלא לבי, שנחלש... אין זה אלא משום שפעמים רבות כל-כך מתי וקמתי לתחיית המתים... נער מעליך הפחד... עלול אתה לצאת מדעתך... כל-כך רבים מידידיך נעלמו? ... הרף! מישוהו בהכרח שיישאר! הכרח שהללו ישאירו מישוהו. ואני אהיה האיש! אני! שקספיר בן-אלמוות הוא! ליר מאריך ימים מכל המושלים! ליר... ליר המיסכן שלי... שוב רועדות שפתיו. כך אי-אפשר לי לבוא לפני הקהל. כלום אני קודח? זה פרי ליל הבלהות. לא, עייפות היא. עוד כוסית קוניאק אחת.

מוזג, מלא בעוז בבטחון! מי ישתה אתי ראשון? רק זה באתי מן הדרך! לחייך אורח! עוד אחת. מוזג! אינך רואה שידי רועדות! מלא, מלא עד גדותיה, אחא! מישוהו הכניסו לחדר צדדי.

עם כל פתיחת הדלת מתגנב רעש תופים. אז קופץ המלך ליר ממקומו ומנער מעליו את קורי-העכביש. את המוץ הניתז אל פניו כאילו עמד על גורן. כבעד מאות שברי-זכוכית רואה הוא דמותו של איש צבא. פנים גזורים ריבועים ריבועים, משולשים משולשים. — זהו הגנרל פונארנקו, הוי, מה עיפתי. ראשי סחרחר. כיצד באת לכאן? הרי זה עתה ראיתך במוסקבה.

— באוירון צבאי... הם-הם...

דבריו של פונארנקו נופלים על ליר כשברי זכוכית משמשות מנופצות. הלה קם ובחן את ליר בעינים זוגיות. עכשיו הן כבר כבויות. אחר כך החל הגנרל צועד, אילך ואילך. הילוכו של זאב שבע ועייף סביב כבשתו. זאב שאינו צריך לכבשה, אך אינו יכול להוציא טרפו מידי.

פני המפקד לא היה בהם רוע לב, לא תאוות רצה. פנים אדישות וקמטים עמוקים בזויות העינים. מאחורי הדלת כבר מחכה מישוהו. דיו צלצול אחד והמלך ליר היהודי ייגאל מכל ייסורי העולם הזה. לא, זאת לא יעשה. אין הוא יכול לעשות זאת, איש צבא הוא. שאינו יכול להתנפל על אדם יגע, שתוי במקצת ורצוף.

סולומון... סולומון... ליר... שיילוק... עורה. מה לך נרדם? ... אוי לאותה בושח, בגילופין לאתר כוסות אחדות...

ליר קם ממקומו, נשען על הקיר. שוב פניו של אבי העמים, הפעם על הכותל, במסגרת-זהב.

— איני שיכור. אתם השקיתם אותי לשכרה... רק עכשיו אני מרגיש...

— תעשן סיגריה?

ובבת אחת גחן פונארנקו סמוך לפניו של ליר ואמר:

— יכולת להישאר בחוץ לארץ בשעת נסיעתך. זוכר אתה? מדוע לא עשית זאת?

— בשליחות המולדת נסעתי.

— אינו מולדת?

בפונארנקו ניצתה החימה. כאש שמלבה הרוח מתחת לרמץ.

— המולדת הסובייטית.

— הסובייטית, אומר אתה? שקר הוא. מרמה אתה כל הזמן. אתה אין לך מולדת. אי-אפשר שתהיה

לך מולדת. צריך היית להימלט מכאן, לברוח. זאת לא עשית. דבר אחר קשר אותך אלינו. שנהא היא שקשרה אותך. מרוב שנהא לא יכולת להיפרד מעלינו. ארבת לנו מקרוב כחתול-בר, בהכנעה, בקצף ארסי... המלך ליר. הלילה נפורה ברוח מלכות-התיאטרון שלך... קן של... חת-חה-חה... פתאום פרץ פונארנקו בצחוק. במפתיע צחק. המצח הצר, המבריק נתכווץ, אפו התפוח נרחב כלפני עטישה והשיניים התותבות הבהיקו בזהב ופלטינה.

— חת-חה חת, הבהלתיך, ליר שלי... הבהלתיך... אדם אתה כמותנו כולנו. כלום סבור אתה

שאני אוהב אותנו? כלום סבור אתה שאני איני נתקף פחד בשעה שחוא קרב אלי? כלום אין דעתי על "אהבת-האב" שלו כדעתך? אוי, סולומון. הרי אנשים-אחים אנחנו... דומני אפילו בני-עיר. ביינינו לבין עצמנו אפשר לנו לדבר בגילוי לב... רק רצייתי לראות עד היכן כנותך מגעת. יפה אתה עושה. ליר שלך הוא ליר האמתי... הוא הולם יפה את תקופתנו הארוכה. עצוב, עצב הלב. כולכם

אתם הולכים לאבדון. מכאיב הדבר. ולך מכאיב בוודאי שבעתיים... שנאתך צריך שתהא לזהמת שבעתים. הרי זה אנושי. הרי זה מובן... הזאב שבפונארנקו אורב.

תנועה קלה של ליר תגרש את שבעו, את לאותו של הזאב. או אז יקפוץ בצפרניו צפרני הזאב. עכשיו אינו יכול, עכשיו עוד מוטל לפניו קרבן כבול. כל שריריו דרוכים לקפיצה. ניד עפעף, גמגום, חיוך, תנועה קלה דיים לגרות את הזאב.

— אתה מחשה, ליר. אינך אומר כלום. מוג'לב! שכמותך יש לדרוס ברגלים! לא אח אתה, אף ששתינו לאחווה. ישר אני אתך, גלוי, מדבר דברים ברורים, ואתה מלא חשד. עוד תקום ותסגירני. כמו יהודה איש קריות תסגירני לידי "מגיניך". פתח פיך! דבר! גוזרני עליך! ליר החל נסוג אל הדלת.

כותל-יער שחור בא עליו. כבר הוא שומע אוושת העלים המתים. כבר הוא חש ריחן של ביצות-יער טובעניות.

— רוצה אני ללכת מכאן. הניחו לי. הניחו לי.

— רצונך ללכת. יכול אתה ללכת. הדרך פתוחה לפניך. עתיד אתה להרחיק מאד מאד. ורוצה אתה למשכני אחר-כך. ניכר הדבר בעיניך. מדוע אתה צוחק לי בפני צחוק מטורף? הכל כוונ. גלה את פרצופך האמתי. הראני! רצוני לראותו! ליצן מאופר שכמותך! מלך יהודי, שבכתרו איבק עפר-רגליו של השולטן האדום! מי אתה, אמור? גלה פניך! סלק את האיפור. כמה מסכות על פניך! זו מתחת לזו. מסיר אני אחת, והרי מסכה שניה. קורע אני השניה, והרי השלישית. מי אתה באמת? עכשיו איני מרפה ממך. רצוני לראותך לפני ולפנים! אתה מחשה? אתה קופא כפסל שיש. ראוי גם ראו את מסכת השיש המלכותית! באלף מכות-פטיש הריני מפורר את השיש וקורע את עורקי-השיש הקרים שלך. דם זורם בהם? לא, רעל זורם בהם. אתה בוכה. לבשת פרצופו של יהודי מעונה על-לא-עיון. גם זה כזב. את בגדיך אקרע מעליך ויתגלה השד. מכושף! שד! שד יהודי האורב לערים וכפרים נמים, השורק בארובות, המבעיר דליקות בלילות-כפור, השמח לאיד-זולתו, המקים אח על אחיו ומשמיע את צחוק-השטנים המלגלג על פני רוסיה האומללה שלנו! אינך יכול לשאת את דברי? הריהם צורבים אותך? ראה את פניך, כלום אינך רואה כי צורת שד צורתך? — — —

אדי היי"ש הכו בצעדיו של פונארנקו.

ליר נשען אל הדלת ובשתי ידיו כיסה את פניו.

— עומד אתה בשתיקתך? כלום שכחת, שד שכמותך, לדבר בשפת אדם? דבר, דבר בשפת-השדים שלך. דבר. אינך רוצה? הראה את פרצופך!

בעיני הזאב — ניצוצות רעב, רעבון לא נשבר, מקציף, חד-שיניים.

לחיצה על כפתור ליד השולחן.

מישהו פורץ את הדלת. ליר עומד אצל הדלת הפתוחה לרווחה, אילן בודד אחוז ברקים בשדה לילי.

ובאחת, דברים מפוכחים מפי פונארנקו לחייל גמלוני באדרת ארוכה:

— לווהו אל הרכבת. כבר מוכן הוא לנסיעה... זה כבר צריך היה להסיעו.

מכונית סגורה דוהרת לאורך המסילה. לפנות בוקר, ערפלים. קרונות. גדרות. חלקות-שדה, עשן, שריקת קטרים. פקעות קיטור. עננים וערפילים סמוכים לקרקע; קרובים, סמיכים, ירקרקים-אפורים.

המכונית נבלעה בערפלים ובעשן.

כעבור שעה בחדרו של מפקד הצבא בעיר מינסק.

פונארנקו מטלפן למוסקבה. על פניו כעין הזכוכית המרוסקת צפים ערפלים.

הוא מדבר בשקט ובבטחה:

— המלך ליר מת.